

בס"ד

שיעור הגר"א עוזר שליט"א ראש ישיבת אתרי

המתקיים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

איסור שעטנז

- תקנב -

נמסר בש"ק פ' אחרי מות קדושים ה'תשע"ח

בש"ק פ' אמור יחל השיעור אי"ה בשעה 17:20 אחה"צ

מנחה בשעה 17:00. השיעור יהיה בענין:

וקדשתו

לעילוי נשמת ר' שלמה ב"ר בן ציון זצ"ל ור' שמואל יצחק ב"ר דוד זצ"ל

בברכת שבת שלום

המארגנים

שעטנז

נאסר שאר הבגד בלבישה משום הכלאים שבו. וכן בציצית, אין הנאת לבישה מן הכלאים ואעפ"כ נאסר הבגד כולו. וככל דברי הבית-הלוי כתב בשו"ת אבני נזר (יו"ד שצ), ושם הביא שכן נמצא לאחד מן הראשונים, בעל תרומת הדשן (בשערים שער כ. הובא בש"ך יו"ד קה סק"ז). הרי שנקטו כמה מרבתינו שבגד כלאים איסור חפצא הוא.

וכבר נמצא מבואר כן בדברי כמה מהראשונים, שאעפ"י שאינו לבוש בכלאים עצמם - הבגד כולו נאסר. כן כתב המאירי בע"ז (סה). וכן הוא בתורא"ש (נדה סא. ד"ה בגד): 'דאפילו אם אורך הבגד אלף אמה ויש בו חוט של כלאים מצד אחד - כולו אסור, שכל הבגד נקרא שעטנז'. וכן נראה בכוונת בנו בטור יו"ד (שא), שאעפ"י שאינו 'לבוש' בחלק של הכלאים, נאסר הבגד כולו. וכן כתב המפרש על תמיד (כו: ד"ה שמא) שבגד שיש בו כלאים בצד אחד, אפילו בצד השני אסור ליהנות ממנו, שהכל כלאים.

וכן נקט בשו"ת עונג יום טוב (א ד"ה מיהו). וכתב לפי זה שבגד פשתן שיש בו חוט צמר, סברא היא שאין תוספת איסור אם יוסיף לו חוט נוסף של צמר, שהרי בין כך הבגד כולו נאסר, מה לי אם משום חוט אחד של תערובת או שני חוטים. וכן נקט בשו"ת עמודי אור (סד) אודות הנצרך משום אונס ללבוש בגד מסוים שיש בו כלאים, שנראה שאין חילוק אם יש שם חוט אחד של צמר או יותר, שהרי אין האיסור בלבישת חוטי הכלאים אלא בלבישת הבגד כולו, והרי הוא 'בגד כלאים' מכל מקום.

ועיקר הדין נמצא כתוב בפירוש המיוחס לרשב"א במנחות (לט); בגד שיש בו חוט כלאים, אין הפרש אם מוסיף בו חוט נוסף אם לאו. [בוזה פירש מה שאמרו בגמרא שהואיל והתורה התירה חוט תכלת בבגד פשתים, כמו כן גם חוטי הלבן יכולים להיות של צמר, כי מאחר והתירה תורה הכלאים שבחוטי התכלת, כך לי אם מוסיף חוטי צמר נוספים].

ואולם מפשטות דברי התוס' בכמה מקומות (יבמות ד: כתובות מ. ועוד) נראה שיש תוספת איסור בחוט נוסף [שלכך לולא סברת 'מגו' אין להתיר להטיל חוטי צמר לבן בבגד פשתן הגם שכבר יש בו חוטי תכלת שהם של צמר]. ומשמע שנקטו שלא נאסר הבגד כחפצא דאיסורא אלא גדר האיסור הוא במעשה לבישת צמר ופשתים, הלכך יש תוספת איסור בכל חוט. [ואם כי ניתן לפרש דבריהם באופן אחר, אך פשט הדברים מורים יותר כן, וכן משמע מדברי שאר הראשונים ביבמות]. וכבר עמד הגר"א (בקובץ הערות ז,ד) על טעמם, דלכאורה מה לי חוט אחד של צמר מה לי שני חוטים [הא למה זה דומה - לאיסור טרפה, וכי יש תוספת איסור אם ניקבה בנקב נוסף, והלא כבר היא טרפה ומה אכפת לי בהימצאות סיבה נוספת המטריפתה]. וכתב שנוקטים התוס' להשוות זאת למה שאמרו בחולין (פב:): שהשוחט

א בסדר קדושים תהיו כתיב 'ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך'. ובכי-תצא כתיב 'לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו'. ויש לעמוד על כמה חילוקי לשון עיקריים בין הפרשיות: בקדושים נאמר לשון 'העלאה' ובכי-תצא לשון 'לבישה' [ודרשו מזה בגמרא (יבמות ד:): שאפילו העלאה דלא נפיש הנייתה כלבישה גם כן אסורה]; בקדושים מוזכרת תיבת 'כלאים' וגם כתוב 'בגד', ואילו בכי-תצא לא כתיב 'כלאים' ולא 'בגד'; בקדושים הקדים תאור החפץ למעשה האיסור, ואף המעשה מתואר בהתייחסות לחפצא ולא לאדם: 'ובגד כלאים.. לא יעלה עליך', ואילו בפרשת תצא הקדים מעשה האדם לחפץ, וגם תאור הפעולה מתייחס לאדם: 'לא תלבש שעטנז'. נראה שטעם אחד לכל השינויים הללו, כפי שיבואר בע"ה.

ב פתח הענין בחקירת הגר"ח (בחדושים על הש"ס, וביתר הרחבה בספר 'מגני הגר"ח'), האם כלאי בגדים איסור חפצא הוא או איסור גברא; כלומר האם בגד כלאים מוגדר כחפצא דאיסורא, בדומה לנבלה וטרפה האסורות באכילה וכלאי הכרם האסורים בהנאה, אף כאן הצמר והפשתים המעורבים הנם חפצא דאיסורא האסורים בלבישה, או שמא גדר האיסור הוא מעשה האדם בלבישת צמר ופשתים יחדיו, דוגמת חרישה בשור ובחמור יחדיו שרק מעשה האדם הוא שאסור אבל אין השור והחמור נאסרים בעצמם, אף כאן הצמר והפשתים נשארים בהיתרם אלא שעל האדם נאסר ללבוש את שניהם יחדיו.

קודם שנראה דעת הגר"ח בזה, נברר דעת שאר רבותינו: הנה אבי הגר"ח עמד (בבית הלוי א סק"ה), מדוע צריך קרא להתיר כלאים בציצית, ומשום 'עשה דוחה לא תעשה' (כדאמרינו ביבמות ד: ובכ"מ), והלא אין איסור כלאים אלא בלבישה שיש בה הנאה (ע' יבמות ד: ומשנה כלאים ט,ד בר"ש ובתוס' נדה סא) והרי כשתולה ציציות צמר בבגד פשתן אינו נהנה מן הכלאים דהא מצוות לאו ליהנות ניתנו. ותיריך שע"י חוטי הצמר נעשה הבגד כולו כלאים והרי נהנה מלבישת הבגד, וא"כ לא אכפת לן במה שאינו נהנה מהחוטים דמ"מ נהנה משאר הבגד. והביא ראיה לכך מדברי הירושלמי (כלאים ט,א. הובא בר"ש שם וברא"ש הלכות כלאים) שבגד גדול שיש במקצתו כלאים ומונח על הקרקע, לא יתכסה בו בצד השני, לכך נאמר 'לא יעלה עליך'. ונקט הבית-הלוי מסברא שאין הלבשה מתייחסת לאותו חלק מהבגד שעל הקרקע ומכל מקום נתרבה לאסור, והיינו מטעם שע"י הכלאים נאסר הבגד כולו, הגם שאינו לובש את הכלאים. והכי נמי לענין ציצית של צמר, אעפ"י שאינו נהנה מחוטי הציצית, נאסר הבגד כולו.

מדבריו אלו מבואר שנקט שהבגד נעשה חפצא דאיסורא, ולא שמעשה לבישת הצמר עם הפשתים אסור. שהרי כפי הבנתו, באופן של הירושלמי אינו לבוש בצמר ופשתים ומ"מ

יחדיו יהיו שועים או טוויים ונוזים יחדיו - כן דעת רש"י והרמב"ם (שם) - או כל אחד לעצמו צריך שיהא כן, אבל חיבורם זה לזה יכול להיות באופן אחר. כן פירש רבנו תם.

והנה התוס' (בנדה שם ועוד) הקשו על פרש"י שהצמר והפשתים צריכים להיות מסורקים או טוויים ביחד וכד', הלא כשמטיל ציצית צמר בבגד פשתן אין הצמר והפשתים עשויים יחדיו מתחילתם ואעפ"כ הוצרך הכתוב להתיר כלאים בציצית, הרי מוכח שאין צריך 'שוע טווי ונוז' הצמר עם הפשתים כאחד אלא כל אחד לעצמו עשוי כן, אבל חיבורם יכול להיות בקשירה וכד'. והנה הרמב"ם - ששיטתו כרש"י כאמור - יישב קושיא זו בדבריו, שכתב (שם יג-ד): 'תפר בגד צמר בשל פשתן, ואפילו תפרן במשי.. או קשר חוטי צמר בחוטי פשתים או גדלן.. הרי אלו כלאים שנאמר צמר ופשתים יחדו - מכל מקום כיון שנתאחד נאסר. ומנין שכל איסורין אלו של תורה - שהרי הוצרך הכתוב להתיר כלאים בציצית.. מכלל שחבור כזה שלא במקום מצוה אסור מהתורה'. אלא שהדברים טעונים באור (ע' במפרשים): מחד נקט לעיל מינה שצריך שיהיו שוע או טווי או נוז הצמר ביחד עם הפשתים, ומאידך כתב שמ'יחדו' למדים שאפילו רק קשר או תפר או גדל הצמר עם הפשתים אסור. כיצד יתקיימו שני הדברים?

ופירש הגר"ח שלשיטת הרמב"ם שני דינים הם; איסור אחד של 'לא תלבש שעטנז' - שוע טווי ונוז, שעניינו צמר ופשתים העשויים מתחילתם ביחד, בשעיעה או בטווייה וכד', גדר חלות איסור זה הוא בבגד עצמו, שנעשה דבר האסור בלבישה. ויש איסור נוסף שנתרבה מ'צמר ופשתים יחדו' - שגם כשכל מין נעשה לבדו - אסור ללבשם ביחד, וגדרו של איסור זה הוא לבישת הגברא צמר עם פשתים יחד. ובאיסור זה לא בעינן 'שוע טווי ונוז'.

וביאר הגר"ח אם כן מה מוסיף לי דין 'שוע טווי ונוז' הלא נתרבה מ'יחדו' לאסור כל חיבור - דהנה הקשו הראשונים מדוע בגד שאבד בו כלאים אסור ואין אומרים ייבטל המיעוט ברוב כבשאר תערובות. וכתב רש"י בתמורה (לד.) 'דבכלאים לא אמר ליבטל ברובא, דעיקר איסור כלאים לא אסרה תורה אלא על ידי תערובת, וכלאים מתרגמינן עירובין ולא שייך בהו ביטול'. ואמר הגר"ח שאמנם עד כמה שדנים על איסור חפצא שהעירוב אוסר את הצמר והפשתים, אין לומר דין 'ביטול', אבל כלפי איסור גברא שאינו אוסר את הבגד, שייך דין ביטול.

ואמנם כן מפורש בכמה ראשונים, שעל קושיא זו עצמה כתבו שלכך אין המיעוט מתבטל ברוב, מפני שאין כאן תערובת איסור בהיתר אלא כולו איסור. וזו לשון התורא"ש (בנדה סא.): 'דאין כאן אלא חתיכה של איסור, דאפילו אם אורך הבגד אלף אמה ויש בו חוט של כלאים מצד אחר כולו אסור, שכל הבגד נקרא שעטנז'. וכן מראים דברי הטור כנ"ל. והיינו כסברא דלעיל, שהבגד נעשה חפצא דאיסורא, הלכך אין שייך בו דין ביטול, שאין בו חלק התר המבטל את האיסור. וכן מפורש במאירי בע"ז (סה) בתירוץ שאלה זו: שהבגד שיש בו כלאים בראשו האחד אף ראשו אחר אסור להתחמם בו אע"פ שבודאי אין שם כלאים, הילכך אין כאן דין בטול שהרי הכל איסור'. [מצד

שתי בהמות ואח"כ שחט את אמנ - לוקה בשחיטת האם שתיים משום איסור 'אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד'. ואף כאן יש איסור כלאים כלפי כל אחד מהחוטים אעפ"י שלבישה אחת היא.^א

ובמה תלויה שאלה זו, האם להשוות תוספת חוט צמר לנקב נוסף בטריפה, או לבן נוסף שיש לאם זו שהוא שוחט - בחקירה דידן היא תלויה (וכפי שביאר הגר"ש בשיעוריו ביבמות שם); אם הבגד מוגדר כחפצא דאיסורא הרי זה דומה לטריפה האסורה בעצמותה, כך לי אם סיבה אחת אוסרתה או שתי סיבות, האיסור עצמו אחד הוא. ואולם אם גדר האיסור הוא מעשה הלבישה של האדם, יש מקום לחלק בין לבישת חוט אחד של צמר בבגד פשתים ללבישת שני חוטי צמר, בדומה לאיסור שחיטת אותו ואת בנו שהוא איסור גברא ולכך יש תוספת איסור כלפי כל בן ובן, הגם שמעשה השחיטה של האם אחד הוא [רק שם לוקה שתיים משום 'גופים מחלקים' כמו שכתב הר"ד, משא"כ כאן אין תוספת מלקות בחוט נוסף כמובן].

ג הנה ראינו עד הנה שכפי הנראה נחלקו הראשונים בגדר איסור זה, אם הוא מוגדר כאיסור בצמר ופשתים עצמם, או איסור מעשה האדם. עתה נשוב לדברי הגר"ח; -

הגר"ח נקט בדעת הרמב"ם, ואפשר אף בדעת רש"י, ששני הדינים ישנם; איסור חפצא של בגד כלאים, ובנוסף יש איסור מעשה לבישת צמר ופשתים יחדיו. וקודם שנבאר דבריו נקדים בקצרה דין 'שוע טווי ונוז' שלמדוהו (במשנה כלאים ט, טח) מ'שעטנז', שאין איסור כלאים מהתורה אלא בבגד כזה. בדין זה ישנם שלשה נידונים בראשונים; נידון אחד: פירוש 'שוע' 'טווי' ו'נוז'; לפרש"י בגמרא 'שוע' היינו סרוק, שנחלקו הסיבים במסרק. 'טווי' - כמשמעו, עשוי חוטים. ו'נוז' - ארוג. ור"ת פירש 'נוז' - שזור [ורש"י בפרשת קדושים פירש 'נמלל ושזור' ונראה שחזר בו מפירושו בגמרא]. נידון שני: האם צריך את שלשתם יחד, שוע וגם טווי וגם נוז, או די באחד מהם לאסור. בשאלה זו נחלקו מר זוטרא ורב אשי (בנדה סא). והסיקו שם הלכתא כמר זוטרא שצריך שלשתם, מדאפקינהו רחמנא בחדא לישנא. וכן נקטו כמה ראשונים. ואולם מהרמב"ם (כלאים יב) נראה שנקט להלכה דסגי באחד מהם, שוע או טווי או נוז. והראב"ד השיגו. ואולם כבר פירש הרמב"ם דבריו בפירוש המשנה במהדורה בתרא, שהעיקר להלכה כרב אשי, ומה שנמצא לפנינו בגמרא הלכתא כמר זוטרא - תוספת מאוחרת היא של מפרש ואינה להלכה. נידון שלישי: האם צריך שהצמר והפשתים

^א אין מובן לפי"ז - כמו שהקשה הגרא"ז עצמו - מה עדיפות יש לעשות חוטי הלבן פשתן מצמר, מה לי אם מוסיף בפשתן או מוסיף בצמר. על כן נראה לכאורה כמוש"כ כמה מהאחרונים שסברת 'מגו' היא היא הסברא האמורה, שכיון שכבר יש כאן כלאים, אין חילוק אם מוסיף עוד חוטי צמר. [ומה שהוסיפו התוס' דה"ה לחוטי פשתן בבגד צמר משום מגו דמגו - ע' חזו"א בבאור דבריהם]. ולעולם הכל מודים שאין תוספת איסור בתוספת חוט. [וכן נראה דבאיכא תכלת מותר ליתן ממינו גם בבגד עצמו שהוא של פשתים. ויש להביא ראיה לכך מדברי בעה"מ סוכה ט דמין הקוצין פסול משום דבעינן ציצית שראוי לעשותה בבגד דכתיב 'הכנף' - מין כנף, והיינו הדרשה דדושינן שהציצית צריכה להיות מבגד, ונקט בעה"מ דמינה ילפינן גם כן שצריכה הציצית להיות ראויה להינתן בבגד. וא"כ מדהתירה תורה תכלת בבגד פשתן על כרחך דראוי ג"כ ליתן התכלת בבגד עצמו]. ולפי"ז לא שמענו מי מהראשונים דס"ל דלא נאסרו הצמר והפשתים גופייהו. ואולם הכס"מ (ציצת ג, ג) כתב כן בדעת הרמב"ם (וכבר תמה בעוני"ט על סברתו). וכ"כ באמרי בינה (ב), שיש איסור בתוספת חוטי לבן של צמר. וצריך לומר בדעתם שכל שעיקר הבגד ממין אחד, האיסור מוגדר רק כלפי המין האחר המעורב, הלכך עדיף להטיל חוטי פשתן שהוא מין הבגד העיקרי, מאשר חוטי צמר שהוא גורמי האיסור. או בדרך זו: לא התירה תורה כלאים בציצית אלא כלאים הבאים מחמת התכלת בלבד. וצ"ע.

פשט, שהעשויים מתחילתם ביחד ואינם ניכרים כשני מינים, לא החמירה בהם תורה כל כך להאסר בכל חיבור, משא"כ כשכל מין עשוי וניכר לעצמו, החמירה תורה לאסור אפילו בחיבור כלשהו. ואולם לפי הגר"ח אין צורך בכך אלא שני האופנים הללו הם שני גדרים החלוקים ביסוד עניינם; העשויים מתחילתם כאחד נעשו כחפצא דאיסורא [ואין בהם תורת ביטול ברוב], ואילו העשויים בנפרד ונתחברו אינם חפצא דאיסורא אלא שנאסרה לבישתם כאחד.

מערתה, כיון דאתינן להכי ששני דינים ואופנים בכלאים החלוקים ביסודם, נראה שאין צורך למיפסק קרא בסכינא חריפא, אלא יש לומר ששני הדינים הללו שאמר הגר"ח, הן שתי הפרשיות של איסור כלאים שבתורה.

ויסוד לכך עפ"י דברי הנצי"ב (ב'העמק דבר' קדושים ותצא) שעמד על לשון הכתוב בפרשת קדושים 'בגד כלאים שעטנו' בניגוד לאמור בפרשת תצא 'לא תלבש שעטנו' בלא תיבת 'כלאים' - ופירש שכלאים משמע תערובת, ואם כן 'כלאים' שעטנו' היינו שהם שועים וטוויים ונוזים בתערובת. ואילו 'שעטנו' גרידא משמע שכל אחד שוע טווי ונוז לעצמו. וזוהו פירש (בפירושו על הספרי, תצא) את שיטת רש"י, שאמנם בקרא דקדושים דלא מיירי בקשירה, מתפרש שוע טווי ונוז ביחד, אבל קרא ד'כי תצא' מלמדנו שאף כשכל אחד עשוי בפני עצמו אסור ללבשם כשקשרם ביחד, וזהו שהוצרך בהאי קרא להתיר כלאים בציצית. [וע"ש שנדחק ברש"י יבמות שהביא קרא דכי-תצא, וכתב שאינו לפרש"י אלא לריב"ן כדמשמע בתוס' שם. ורק בנדה הביא רש"י קרא דקדושים דמיירי בשוע טווי ונוז ביחד. ועל כל פנים בדעת הרמב"ם ודאי יש מקום ליישב כדבריו בפירוש המקראות].

הרי שאם נוקטים אנו כדברי הגר"ח בבאור שני דיני כלאים, ונפרש בפשט המקרא כהנצי"ב, נמצאו הדיוקים כולם מיושבים כמין חומר; קרא דפרשת קדושים מדבר בשועים וטוויים ביחד מתחילת ברייתם, 'בגד כלאים שעטנו', אז נאסר הבגד כולו כחפצא דאיסורא, כסגנון הכתוב 'ובגד כלאים שעטנו לא יעלה עליך' דהאיסור קאי על הבגד, שנאסר הבגד לענין העלאתו על האדם. ואילו קרא דפרשת כי תצא מדבר ב'שעטנו' בלא 'כלאים' כלומר כשכל מין שוע וטווי לעצמו אלא שנתחבר בדרך כלשהי ('יחדו'). בזה אין איסור בעיקר הבגד אלא האיסור הוא בלבישת האדם שני מינים כאחד, לכן לא כתיב שם 'בגד' אלא בסגנון איסור פעולה על הגברא 'לא תלבש שעטנו צמר ופשתים יחדו'.²

2. ומוטעם עוד לפי"ז שבכל פרשה סמך כלאי' בהמה לכלאי' הבגד כפי ענינו; בקדושים מיירי באיסור הרבעת שני מינים, שיוצר מינקלאים מברייתו [ושם כתיב 'את חקתי תשמרו'] - חוקים שחקקתי במעשה בראשית, שלא לשנותם כמוש"כ המפרשים], ואילו בכי-תצא סמך לצמר ופשתים חרישת שור והמור יחזיו, שהוא איסור שבמעשה האדם ולא בחפצא. ומסתבר שאם חורש בשור ושני חמורים הוא מוסיף באיסור יותר מבחמור אחד, כמו חוט נוסף של צמר בבגד פשתים. [ויש להתבונן לאור זה בחילוק הפרשיות בענין זריעת כלאים, דהכא כתיב 'שדך' והכא 'כרמך'] ואם תאמר, לפי"ז מהו שרצו לומר ביבמות ד: דכלאים דפרשת תצא מופנה לדרשה, והלא כאן נתחדש ענין כלאים אחר? "ל' דהיינו גופא דדחי התם דמצרך צריכי משום העלאה ולבישה, ורק 'צמר ופשתים' מיותר, ע"ש. והיינו ככל הנחתך כאן בהמשך, שבפרשת קדושים דמיירי בכלאים מעיקרו, נאסרה אף העלאה כהאי דהירושלמי, משא"כ בקרא דכי תצא דמיירי בסוג אחר, בו לא נאסרה אלא הלבישה. ואף כי פשוט דברי הגמרא לא משמעו, כן מ"מ הגמ' נקט דרך קצרה לתרץ הקושיא, הגם שלפי האמת יש כאן שני דינים חלוקים. ועדיין יש לשאול דלפי"ז היה בדין שיהיו אלו שני לאוין חלוקים, אחד האמור בקדושים לשוע טווי ונוז מתחילתם, ואחד האמור בכי-תצא לעשויים לעצמם ונתחברו, ונפ"מ לענין התראה, וכן למנין המצוות. והרי באמת לאו אחד לשניהם (ע' הסמ"צ ל"ת מב קעט). וכן מפורש בדברי הרמב"ן (בהשגותיו בעיקר התשיעי) דלאו דקדושים בא רק ללמד על העלאה שהיא כלבישה.

הסברא היה מקום לדון איפכא: כלפי איסור חפצא שייך דין ביטול להתיר, אך לא כלפי איסור המעשה, וזה עפ"י יסוד המשנה-למלך (מטמאי משכב ומושב א"ד) שכל מקום שהפעולה נעשית בכל הדבר יחד, אין אמור דין 'ביטול'. ודימה זאת לסוגיא דבכורות (ג) לענין נבלה שבטלה בשחוטה שמטמאת במשא - אלא שכבר האריכו האחרונים להשיג על דברי המשל"מ ועל השוואתו לדין טומאה. וכן בראשונים מפורש כדברי הגר"ח כאמור].

והנה כתב הרמב"ם (שם ה"ז): עורות הכבשים שעושים מהם בגדים, אעפ"י שתופרים אותם בפשתן מותרים ואין חוששים לנימות של צמר אעפ"י שנכרכו בכלל חוט הפשתן שתפרו בו - שהרי בטלו במיעוטן. והשיג הראב"ד הלא אין ביטול בצמר ופשתים ומהו זה שכתב הרמב"ם שהצמר בטל במיעוטו. ועוד, הרי הרמב"ם עצמו הביא דין זה (בהכ"ז) של בגד צמר שאבד בו חוט של פשתן שאסור [אם לא שבדק ולא מצאו שאז יש להקל בספקו] - הרי שאין תורת ביטול ברוב בתערובת צמר ופשתים גם כשאינו ניכר, דהא מיירי באבד.

ופירש הגר"ח שתלוי הדבר בסוג הכלאים: כלאים מעיקרם, שנתחברו ע"י 'שוע טווי ונוז', הואיל ואיסורם איסור חפצא כנ"ל אין שייך בו תורת ביטול, ועל זה קאי הרמב"ם בבגד שאבד בו חוט, שנארג ביחד עם הבגד. ואולם צמר ופשתים העשויים כל אחד לעצמו ונתחברו בחיבור של תפירה או קשירה, שנאסרו מריבוי 'יחדו', בזה הואיל ואין כאן חפצא דאיסורא, שייך בו תורת ביטול ברוב. ועל כגון זה כתב הרמב"ם בצמר שבעורות הכבשים שבטלו במיעוטן. נמצא אם כן שדין 'שוע טווי ונוז' הוצרך לאסור תערובת שאינה ניכרת מפני שהוא איסור בחפצא ואין בו תורת ביטול. ואילו דין 'יחדו' האמור במעשה הלבישה, יש בו תורת ביטול למין המועט שאינו ניכר. [ויש לבאר שאר פרטי הדינים שברמב"ם עפ"י מה שכתב במשנת ר' אהרן (יבמות ס"ו)]. ולדבריו שם מתפרשות כל ההלכות ברמב"ם כפשטם, בהתאם לדבריו בפירוש המשנה. והגר"ח הלך בבאור פרטי הדינים בדרך אחרת. ואכ"מ].

והנה מדברי הגר"ח עולה ששני הדינים הללו נלמדים מהכתוב האחד שבפרשת תצא: 'לא תלבש שעטנו' -] שוע טווי ונוז. ומלבד זאת: צמר ופשתים יחדו'. וכבר נמצא יסוד לפירוש זה בדברי קדמון; הר"ם (פרשת קדושים) כתב כן ביישוב שיטת רש"י הנ"ל דבעינן שוע טווי ונוז הצמר עם הפשתים ביחד, שמלבד אופן זה ישנו איסור נוסף הנלמד מ'יחדו' לאסור אפילו חיבור אחר, וכאילו כתיב פעמיים 'לא תלבש'; לא תלבש שעטנו, לא תלבש צמר ופשתים יחדו. אלא שהוא הטעים הדברים בדרך

ב. לכאורה החילוק מבואר בדברי הרמב"ם, שדוקא צמר בפשתן אינו בטל או להפך, כסברת הראשונים, אבל צמר או פשתן בטלים במיעוטם כלפי מינים אחרים, וכמו שכתב בה"ג גבי צמר גמלים ובה"ח גבי קנבוס ופשתן, וכן ההלכה שבאמצע בעורות הכבשים מהאי טעמא הוא כמבואר בדבריו [שכתב 'לפיכך']. והנימים בטלו במיעוטם לגבי כללות הבגד שניקרו של עור [ואף שעל העור היו ניכרים, מ"מ כיון שעכשיו אינם ניכרים מחמת חוטי הפשתן, שוב בטלים הם במיעוטם בבגד. ועוד י"ל שכבר בטלו במיעוטם בעור מחמת חוסר חשיבות הגם שהם ניכרים].

ואם כן הרי אין לנו יסוד ברמב"ם לחלק בין סוגי כלאים השונים. ולכאורה כן מורה פשט דבריו בה"ב שקודם שפירט דין שוע וטווי פתח 'כיון שנתחבר הצמר עם הפשתן צד חיבור בעולה הרי זה כלאים כן התורה'. ופירש שוע וטווי והמשך לפרש תפירה וקשירה. ומשמע דכולהו בחתא מחמת מחתינהו. ונראה דנדרבה מ'יחדו' אף קשירה או תפירה, שגם זה כמו שנארג ביחד, והרמב"ם לשיטתו שפסק דבנוז לבד אסור אף בלא שוע וטווי ביחד [ולמרן זוטרא דמצריך שלשתם יחד, צריך לפרש 'שוע' ו'טווי' כל אחד לעצמו דאל"כ קשה קושיית התוס' מציצית. או לשיטתו צ"ל כפירוש הגר"ח ברמב"ם]. וצ"ע.

דבר שאינו מתכוין' שהרי אינו מתכוין ליהנות מהבגד^ד.

[אגב, מה שכתב הרמ"א (באו"ח סו"ס" תרצו) להתיר ללבוש כלאים דרבנן בתחפושות של פורים, לא שהתירו איסורים משום שמחת פורים, אלא טעמו ומקורו מבואר בדרכי משה, ממה שהתירו בגמרא ללבוש כלאים כדי להעביר את המכס, שאינו מתכוין ללבישה, והכי נמי בתחפושות של פורים שאינם להנאת חימום והתכסות. ולפי מקצת מהראשונים הכוונה שם שמתחפש לנכרי כדי שלא יגבו ממנו המכס, והרי זה ממש דומיא לתחפושות פורים. ולפי"ו אין התר אלא בכגון פרצופין או תחפושות מעל בגדים, אבל תחפושת המשמשת גם כבגד ממש לא הותר שהרי מתכוין גם ללבישה. ובלאו הכי כתבו האחרונים שטוב להחמיר בדבר (ע' בדרכי משה ובמשנ"ב), והרי הרמב"ם פסק לאסור בהעברת המכס מדאורייתא].

אכן נראה להוכיח כסברת העונג-יום-טוב שהלבישה היא האסורה ולא ההנאה, דהנה נסתפק הנודע-ביהודה (תנינא יו"ד קפו. ומובא בפתחי תשובה יו"ד) לענין הלוּבש בגד משי שיש בראשו אחד המונח על הקרקע צמר ופשתים. וצדד לאסור מטעם שהבגד כולו נאסר, גם החלק שאינו לא צמר ולא פשתים. וכן נקט הגרש"ק (שערי ישר ג, כ-כא) שאף בכגון זה אסור. ואילו הגר"י מקוטנא (ישועות מלכו, קרית הארבע הלכות כלאים) כתב שאין הדבר מסתבר, שהרי לא נאסר אלא הצמר והפשתים ואינו מלוּבש בהם אלא במשי, ומהי תיתי לאסור את המשי^ה. ואם כי טעמו מסתבר, אבל מה נעשה שבפירוש המיוחס לר"ש על הספרא (בפרשת קדושים) מבואר שאסור הדבר [ובזה פירש דברי המשנה בכלאים. ואמנם יש פירושים אחרים לאותה משנה, אבל מ"מ שמענו מדבריו לענין דינא לאסור].

ונראה לקיים הדין שנקט בפירוש המיוחס לר"ש אבל לא מטעמיה דהנוב"י, אלא סבר שזה שלמדו בירושלמי מ'לא יעלה' שאפילו בכגון שהכלאים בחלק שעל הקרקע אסור ללבוש - היינו משום שהלבישה מתייחסת גם כלפי החלק בבגד המונח על הקרקע [שלא כהבנת הנוב"י והבית-הלוי וכמה ראשונים הנ"ל שאינו לבוש באותו חלק ומ"מ הבגד כולו נאסר מחמת הכלאים שבו]. ובכך מתיישב היטב סגנון הדרש 'לכך נאמר לא יעלה עליך' - כלומר, הגם שאין זו לבישה גמורה באותו חלק, מ"מ ריבתה תורה כל ההעלאה, ואף זה בכלל ההעלאה. [ואילו לפי הפירוש השני לא נתרבה דבר לגבי אופי ההעלאה והלבישה, אלא ריבו שאף אופן זה אסור מצד החלק שאותו הוא לובש ממש]. ואם כן הרי מזה מוכח שהלבישה היא האסורה, כי אם ההנאה היא האיסור הלא אף אם נחשב כלבוש בכל הבגד סוף סוף אינו נהנה מהכלאים המונחים על הקרקע,

ד גם לפי דעה זו שההנאה היא האיסור, נראה פשוט שאין איסור אלא הנאה ישירה מחימום הבגד, דומיא דלבישה האמורה בקרא. ועל כן מוכרי כסות מוכרים כדרכם גם אם ננקוט שבכל שאר איסורי"נ אסור בכגון זה שהרי הוא משתמש בבגד לתועלתו ולהרווחת ממון. ויש להסתפק לפי"ו ביישיבה על כסא מרופד של כלאים, כשאינו נהנה מהבגד ואינו מתכוין לכך אלא להנאת ישיבה ותמיכה, שאין זו הנאה דומיא דלבישה. אך יתכן שמדובר באסור שמא יתכוין להנות [כדרך שאסור להציע תחתיו שמא יתכוין לו נימא ויהנה]. ודוקא במוכרי כסות או בהעברת מכס התירו שענינו מוכיח עליו שאין כוונתו להנאה.

ה וכן נקט באבי עזרי (קמא, כלאים יח): 'דהרי זה פשוט... שאין כל הבגד נאסר ללבוש אלא שיהיה אסור ללבוש חתיכה זו של הבגד שיש בו צמר ופשתים אבל כל שאר הבגד יהיה מותר, ופשוט הוא ואין דין זה צריך לפנים, ופלא בעיני מה שכתב הנוב"י שנתפך בוה... והוא תימה... וע"ש עוד.

וכן מתאים לפי זה שהתר כלאים בציצית אמור רק בפרשת תצא, כי שם מדובר על חיבור של מינים נפרדים, דומיא דחוטי הציצית המתחברים לבגד פשתן, משא"כ בקרא דקדושים לא שייך לכלאים דציצית, כי שם מדובר בבגד העשוי מתחילת ברייתו בחוטים מעורבים משני מינים.

וכן מבואר לפי זה החילוק בין לשון 'העלאה' ו'לבישה', שהרי כפי המובא לעיל מבית הלוי בפירוש דברי הירושלמי - וכן מבואר מכמה ראשונים הנ"ל - כשיש כלאים בחלק המונח בקרקע, אין מעשה לבישה של צמר ופשתים, ומ"מ נתרבה לאסור מ'לא יעלה' כיון שהבגד נאסר כולו והרי מעלה על עצמו חלק מבגד אסור. ואם כן זה שייך רק באיסור האמור בפרשת קדושים שענינו איסור הבגד, אבל לא בפרשת תצא ששם המדובר רק על מעשה הלבישה של צמר ופשתים יחד, כלפי איסור זה אין שייך לרבות בגד שהכלאים שבו על הקרקע - לכן לא כתיב שם 'לא יעלה' הבא לרבות אופן זה, אלא 'לא תלבש'. [יש להדגיש שהעלאה ממש אעפ"י שאין בה לבישה, כגון התכסות בשמיכה, ודאי אסורה בשני סוגי הכלאים, כי בזה גילה הכתוב שהעלאה בכלל הלבישה היא (כפשט הגמרא ביבמות ד:), אבל בהיא דהירושלמי שאינו עושה כלל מעשה בצמר ובפשתים, מסתבר שאינה בכלל איסור 'לא תלבש'].

ד אלא שלפי זה חוזרת קושיית הבית-הלוי למקומה, שהרי נתבאר בדעת הרמב"ם ורש"י שאם אינו שוע טווי ונוו הצמר והפשתים יחדיו מתחילתם, אין איסור 'העלאה' כהיא דירושלמי אלא כשלוּבש או מתכסה בצמר ובפשתים עצמם, אם כן כיצד יתכן איסור כלאים בציצית הלא כל אחד עשוי בפני עצמו, וכיון דמצוות לאו ליהנות ניתנו הרי אין כאן הנאה מהכלאים [והרי מה שתירץ הבה"ל שכל הבגד נאסר, לפי מה שנתבאר אין זה אמור אלא בשוע וטווי ביחד מתחילה, אבל בעשויים בפני עצמם אין שם איסור חפצא].

ויש ליישב קושייתו כמו שכתב בתשובת עונג יום טוב (צו) דהא דבעינן הנאה שיש עמה לבישה, לא שההנאה גופא היא האיסור אלא ההנאה היא מגדיר את הלבישה האסורה, שאינה אסורה אלא לבישה כזו שיש בה הנאה. ואם כן הגם שמצוות לאו ליהנות ניתנו אלא לעול ניתנו ולא חשיב שנהנה מהכלאים, סוף סוף לבישה שיש בה הנאה היא. והנה בבית הלוי הרגיש בסברא זו אלא שכתב לדחותה מכח סוגית הגמרא בפסחים (כו) דמוכרי כסות מוכרים כדרכם ובלבד שלא יתכוין בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, והיינו מפני שדבר שאינו מתכוין מותר כרבי שמעון. ואם איתא דהלבישה היא האסורה ולא הנאת הלבישה, אם כן אין זה בגדר 'דבר שאינו מתכוין' שהרי מתכוונים הם ללבישה, כדי להראות כסותם כשהם מלוּבשים בה, ואף כי אין תכלית הלבישה לשם הנאה והגנה מהחמה ומהגשמים, כל כגון זה אינו בגדר 'דבר שאינו מתכוין' שהרי נתכוין למעשה אלא שתכליתו לדבר אחר, וזהו כמו 'מלאכה שאינה צריכה לגופה' שאינה אמורה אלא גבי שבת דבעינן 'מלאכת מחשבת', אבל בכל התורה אסור. ואם כן מוכח שהאיסור הוא ההנאה ושפיר חשיב

ועל כרחק לומר כהעונג-יום-טוב שהלבישה היא שנאסרה והרי הוא נחשב לבוש בבגד כולו.

ועוד יש להוכיח כן מסוגית הגמרא (מנחות לט:): שאף בגד של שאר מינים, שייך בו איסור כלאים כאשר חלק מחוטי הציצית הם של צמר וחלקם של פשתים. והרי באופן זה אין לו 'הנאת לבישה' מהחוסים כלל אלא מהבגד שהוא של מין שלישי, והרי נתבאר שהסברא נותנת שלא נאסר המין השלישי כלל, וא"כ כיצד שייך בזה איסור כלאים (כן הקשה מסוגיא זו הגאון מקוטנא) - אלא מוכח שהלבישה היא האסורה והרי לבוש בבגד על החוסים שבו, ולא אכפת לן במה שאין לו הנאה מהחוסים דמצוות לאו ליהנות ניתנו, כי סוף סוף לבוש הוא בבגד כולו לבישה שיש בה הנאה!

ובזה יש לדחות מה שהוכיח הישועות-מלכו שם דלא כהנוב"י, מדברי הרמב"ם (כלאים י,כ): ציץ של עור או משי וכיו"ב שתלה בהם חוטי צמר וחוטי פשתן מדולדלין על פני האדם כדי להפריח הזבובים - אין בו משום כלאים שאין דרך חימום בכך. - הרי שלא נאסר כל הבגד. אך קשה מאי שנא מחוטי ציצית של צמר ופשתים ששייך בהם איסור כלאים כנ"ל? - אלא שלעולם הלבישה היא האסורה ולא ההנאה, ולכן בציצית אסור אעפ"י שאינו נהנה מהחוסים כי סוף סוף לבוש הוא בכלאים שהרי החוסים נטפלים לבגד שהוא לבוש בו ונמצא לבוש גם בהם, משא"כ בציץ אין החוסים טפלים לבגד, אדרבה הבגד משמש מקום לתליית החוסים, וממילא אין פעולת הלבישה מתייחסת לחוסים.

ה) ומה שהקשה הבית-הלוי, אם 'הלבישה' היא שם האיסור מדוע במוכרי כסות חשיב 'דבר שאינו מתכוין' והלא מתכוונים הם ללבישה אלא שמטרתם שונה - יש לתרץ על פי מה שנתבאר בהרחבה בכמה מקומות בגדר התר 'דבר שאינו מתכוין', שעניינו הוא שאין שם המעשה מתייחס לאדם כשאינו מתכוון אליו, מלבד אם זהו 'פסיק רישיה' כי אז שם המעשה-איסור חל בהכרח [כפי שהאריך הגרש"ק בשערי יושר ג,כה], וכגון הגורר ספסל בשבת ואינו מתכוין לעשיית חריץ, הרי זה 'מעשה גריה' ולא 'מעשה חרישה', מלבד אם הדבר מוכרח שיחרוץ - חל עליו בהכרח שם 'מעשה חרישה' [ולא משום כוונתו]. והנה מבואר ברשב"א בשבת (קלג) ועוד, שיתכן אף פעולה מסוימת שאדם מתכוון אליה ממש, ובכל זאת שמה משתנה בהתאם לכוונת האדם, כגון מילה בצרעת והוא קוצצה, שיש בפעולה זו שני שמות-מעשים חלוקים: מעשה טהרה של קציצת נגע, ומעשה חיתוך עור. וכתב הרשב"א שאם אינו מתכוין לטהר אלא לחיתוך מילה בלבד, הרי זה בגדר 'דבר שאינו מתכוין' (כמבואר בגמרא שם), כי שם המעשה הוא 'טהרת הנגע' ולא 'חיתוך' גרידא - הרי רואים שגם כשהמעשה הפיסי הוא אחד, החיתוך,

פעמים ששם המעשה נקבע לפי הענין המבוקש.

ובזה מתפרשים דברי הר"ן בחולין (ומקורם ברא"ה שם) שבאיסורי הנאה מותר דבר שאינו מתכוין אף באופן של פסיק רישיה. ופירש הגרש"ק, כי באיסור"נ לא תוצאת קבלת ההנאה אסורה אלא פעולת ההתנהות ולקיחת ההנאה היא עצם האיסור, הלכך כשאינו מתכוין להנאה, הגם שההנאה באה לו בהכרח, אין עליה שם פעולת לקיחת הנאה וניצול החפץ, הלכך מותר.

כיוצא בדבר יש לומר בנידון דידן; הרי מיעטו בספרא (קדושים) שאין איסור כלאים במשאוי. וביאור הדבר כי גדר 'לבישה' הוא פעולת השתמשות בבגד המשמשת את האדם, ואילו בפעולת משאוי הרי האדם 'משמש' את משאו הלכך אין זו בגדר 'לבישה' או 'העלאה'. נמצינו למדים שזהו גדר 'לבישה' דאית בה הנאה שנאסרה בכלאים: לבישה שיש בה פעולת התנהות ושימוש של האדם מהבגד. אשר על כן נראה שמוכרי כסות הלוכשים את הבגד לדוגמא ללוקחים, אין כאן שם מעשה 'לבישה' כלל, כי באופן זה אין הבגד משמש את האדם אלא אדרבה האדם הוא משמש כ'קולב' לבגד, להראות חזותו. ואם כן באופן זה חשיב 'דבר שאינו מתכוין' גם אם בהכרח תבוא לאדם הנאה מלבישה זו, כי כיון שכוונתו להראותו לקונים, הרי לפי כוונתו אין כאן שם 'מעשה לבישה' אלא בדומה ל'מעשה משאוי', ובה מותר לדעת הר"ן אפילו באופן של פסיק רישיה [דלא כהתוס' והרא"ש (בשבת כט ופסחים כו) שהעמידו הא דמוכרי כסות כשאין ההנאה באה לו בהכרח]. והרי הר"ן הוכיח כדבריו מדין זה גופא ד'מוכרי כסות' - כי כאן המקור ליסוד זה, שאותו מעשה עצמו יכול להחשב 'לבישה' ו'הנאה' ויכול שלא להחשב כן, הכל בהתאם לכוונת האדם, גם אם קבלת ההנאה מוכרחת לבוא בכל אופן, כי גדר 'לבישה' ו'הנאה' חל רק כאשר האדם עושה שימוש של התנהות לצורך גופו, ולא כאשר כוונתו לצורך הבגד או צורך אחר.^ח

נמצא אם כן, שגם אם גדר איסור כלאים הוא 'לבישה', כל שכוונת האדם בלבישה לצורך הבגד ולא לצורך עצמו, אין שם 'מעשה לבישה' כלל וחשיב דבר שאינו מתכוין. ושפיר יש לקיים תירוצו של העונג-יום-טוב.^ט [על פי זה יתיישב חילוק הרמב"ם בין מוכרי כסות שהתיר, ללבישה כדי להבריח המכס שפסק לאסור. ואין הזמן איתנו להאריך].

1 ואף אם ננקוט כמו שצדד הנוב"י שאף המין השלישי נאסר [דשפיר י"ל בסברא דמ"מ שם 'בגד כלאים' יש לבגד כולו], מ"מ לפי הגר"ח בדעת רמב"ם ורש"י אין שייך איסור חפצא אלא בשוע טויו ונוו מתחילת עשייתם, ולא בכי האי גוונא דחוטי ציצית הקשורים לבגד, וא"כ הלא באופן זה לא נאסר החפצא אלא לבישת הבגד והפשתן היא שנאסרה, והרי מהצמר והפשתן שבחוסים אינו נהנה דמצללה"נ - אלא מוכח כהעונג-יום-טוב שהלבישה היא שנאסרה ולא ההנאה.

ח ע"ע קהלות יעקב ביצה א.

ט תירוצים נוספים על קושית הבית-הלוי - ע' אמרי בינה ג; קהלות יעקב יבמות ד.

ז ע' בשיעורים טו, ד; לד, מג, ו. וקצרו כאן בכתובת הדברים.

עיקרי דברים

א נראה שנחלקו ראשונים בגדר איסור כלאי בגדים; האם הבגד שיש בו כלאים נחשב חפצא דאיסורא, או האדם הוא שמוזהר על מעשה לבישת צמר ופשתים אבל אין הבגד מוגדר כדבר האסור.

לפי הצד השני יתכן שיש תוספת איסור בכל חוט נוסף של כלאים. (ב)

ב בדעת הרמב"ם [ורש"י] אמר הגר"ח ששני דינים קיימים; כאשר הצמר והפשתים שועים וטויים יחדיו מתחילה - אסור הבגד איסור חפצא. כאשר עשויים בנפרד וחוברו בקשירה וכד' - אין כאן איסור חפצא אלא מעשה הלבישה אסור.

נפקא מינה לענין דין 'ביטול ברוב' כשאחד מהמינים מועט ואינו ניכר; אין קיים דין ביטול כאשר הבגד כולו נאסר אבל שייך ביטול כלפי איסור מעשה לבישת צמר עם פשתים (הגר"ח).

נראה ששני דינים אלו, הן שתי הפרשיות המצוות על איסור כלאים בתורה, בקדושים ובכי-תצא. ובכך יש לבאר דקדוק שינויי הלשונות בין הפרשיות. (א ג)

ג אדם הלובש בגד שיש בראשו אחד כלאים, ואותו חלק מונח על גבי קרקע - נתרבה בירושלמי לאסור. יש סוברים הטעם מפני שנאסר הבגד כולו. אך יש לבאר [גם לפי הצד שלא חל איסור בבגד], שנתרבה שהלבישה מתייחסת גם לאותו חלק שעל הקרקע.

בגד מעור או משי שיש כלאים בראשו המונח על הקרקע, יש שרצו לאסור משום שהבגד כולו נהפך לחפצא דאיסורא. ואולם מסתבר כמוש"כ בישועות מלכו שלא נאסר המשי. ומכל מקום מבואר בפירוש המיוחס לר"ש לאסור - וצריך לומר שזה משום שהלבישה מתייחסת גם לאותו חלק המונח על הקרקע. והרי הוא כלבוש בו, אעפ"י שאינו נהנה מאותו חלק. (ב ד)

ד נראה להוכיח כדעת העונג-יום-טוב שגדר איסור כלאים הוא ה'לבישה' עצמה ולא ה'הנאה' מהלבישה. ולכן שייך איסור כלאים גם אם בפועל אין הנאה לאדם מהלבישה, כגון שהכלאים נעשים למצוה ומצוות לאו ליהנות ניתנו, או שהכלאים מונחים על הקרקע כנ"ל.

אף על פי כן מוכרי כסות מותרים ללבוש כדרכם אם אינם מתכוונים ליהנות מהחמה ומהגשמים, כי כל כגון זה אינו בכלל 'לבישה' כלל אלא דומה למשא הבגד, שאין 'לבישה' אלא זו שהבגד משמש להנאת האדם, ולא אדם העושה עצמו כ'קולב' לתליית הבגד. ודבר זה תלוי לפי כוונת האדם. (ד ה)

